

ANDERLE ÁDÁM–MAROSI ÁGNES

A magyar forradalom és a spanyol emigráns köztársasági kormány

Az európai fasiszta hatalmak által támogatott Franco tábornok győzelme után az emigrációba kényszerült spanyol köztársasági kormány, valamint a köztársasági cortes tovább folytatta működését. London és Mexikóváros volt a köztársaságiak két központja az első időkben, a második világháború után pedig Párizsban működtek a köztársasági kormányok, azzal a reménnyel, hogy Franco hatalma csak átmeneti jellegű.

A második világháború után ugyanis az ekkor megszületett ENSZ 1945. június 20-án már elítélte a Franco diktatúrát, 1946. március 4-én pedig az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormányai sürgették a hatalmváltást Spanyolországban. Ez is szerepet játszott abban, hogy 1946. december 11-én az ENSZ határozatban zárta ki annak a lehetőségét, hogy Spanyolország a tagjai közé léphessen, s a tagországait felkérte, hogy szakítsák meg a diplomáciai kapcsolataikat Franco kormányával.

A demokratikus, köztársasági intézmények helyreállítása a háborút követően tehát reális lehetőségnek tűnt, és az országok egymás után rendezték diplomáciai kapcsolataikat a párizsi székhelyű emigráns köztársasági kormánnyal. Így tettek Kelet- és Közép-Európa demokratikus kormányai is. Magyarország 1946. augusztus 22-én létesített diplomáciai kapcsolatot az emigráns spanyol kormánnyal. A követ, Julio Prieto Villabrille 1946. novemberében érkezett Budapestre.

A hidegháborús konfliktusok kibontakozása azonban ezeket a köztársasági reményeket két oldalról is aláásta, és zárójelbe tette. Az új nemzetközi erőterben a nyugati hatalmaknak szüksége lett Franco rendszerére, antikommunista jellege és geopolitikai helyzete miatt, ezért fel kellett oldaniuk Spanyolország teljes elszigeteltségét. Az ENSZ 1950. november 4-én visszavonta a már említett 1946-os határozatát. A francia határt ismét megnyitották a spanyolok előtt, a nyugati hatalmak újra működtették követségeiket Madridban. 1952-ben Spanyolország az UNESCO tagja lett, 1953-ban a Vatikánnal kötött konkordátum és az Egyesült Államokkal kötött katonai és gazdasági szerződések végleg megtörték a Franco diktatúra nemzetközi elszigeteltségét. 1955-ben Spanyolországot az ENSZ-be is felvették.

Másik oldalról a Szovjetunió vezette keleti blokk kommunista pártjainak szociáldemokrácia elleni közös fellépése és a Tájékoztató Iroda létrehozása, valamint a kommunista hatalmváltások ezen országokban erős belső konfliktushoz vezettek a spanyol emigrációban is. A Dolores Ibárruri vezette Spanyol Kommunista Párt szembefordult a többi spanyol emigráns párttal és a kormánnyal. A köztársasági emigráns kormány értetlenül szemlélte a kelet-európai országokban megrendezett koncepciós pereket is. Magyar-

ország esetében ez még riasztóbbnak tűnt számukra, mert itt a „spanyolosokkal” (Rajk László maga is harcolt a spanyol polgárháborúban) történt a leszámolás. A diplomáciai kapcsolat ezért a térség kommunista kormányai és a köztársasági kormányok között 1950-ben mindenütt megszűnt, kivéve Jugoszláviát. Utóbbi 1977-ig, a spanyol emigráns kormány önfeloszlásáig fenntartotta azt.

A Párizsban székelő spanyol emigráns köztársasági kormányok ezért elszigetelődtek, a tevékenységük erőteljesen leszűkült, belterjessé vált.

Mindazonáltal 1956 elején úgy tűnt, hogy Spanyolországban Franco-ellenes demokratikus népmozgalmak kezdődnek. Ezt először a februári madridi diáktüntetések jelezték. Az emigráns kormány ezért az év folyamán felvette a kapcsolatot a spanyolországi belső demokratikus (illegális) ellenzékkel (E. Tierno Galván, Dionisio Ridruejo és mások). A világ más részein, különösen Latin-Amerikában hasonlóképpen egy diktatúraellenes demokratikus mozgalom elindulásának lehetünk tanúi 1956-ban. Ebben az emigráns köztársasági kormány által érzékelt szélesebb nemzetközi dimenzióban robbant az 1956-os magyar forradalom.¹

*

Amikor Franco halála után (1975) a spanyol nép határozott a monarchia visszaállításáról, a spanyol emigráns köztársasági kormány a döntést tiszteletben tartva megszüntette működését. Párizsban őrzött levéltárát azonban nem adta át a spanyol (monarchikus berendezkedésű) demokratikus államnak, hanem a *Fundación Universitaria Española* keretein belül magánlevéltárként helyezte el, és szervezte azt meg (Inventario del Fondo París). Ennek elsődleges feldolgozása az 1990-es évek elejére megtörtént, kötetben közreadták az iratok jegyzékét. 2005-re befejezték a források digitalizálását is. Immár a kutatás számára is hozzáférhető iratanyagban 2005 nyarán tártuk fel az 1946–1950 közötti magyar vonatkozású anyagot, a budapesti spanyol köztársasági követség iratait.

A jól tagolt és pontos jegyzékekben azonban találtunk utalást arról is, hogy létezik egy dosszié az emigráns kormány 1956-os magyar forradalommal kapcsolatos ügyeiről.² Írásunkban ennek fontos dokumentumait adjuk közre.³

*

A legfontosabb dokumentum a köztársasági kormány nyilatkozata a „magyar problémáról”. Ennek dátumaként „1956 novembere” van megjelölve, de mint a Kolumbia fővárosában, Bogotában megjelenő újság, az *Intermedio*, amely november 16-i számában közli e nyilatkozatot, jelzi, hogy a nyilatkozat előző nap jelent meg. A kolumbiai lapra történő utalás azért is lehet fontos, mert e dokumentum igen sok más latin-amerikai újságban is

¹ Francisco CAUDET: *El exilio republicano de 1939*. Madrid, 2005, Ed. Cátedra; Sonsoles CABEZA SÁNCHEZ-ALBORNOZ: *Historia política de la segunda república en exilio*. Madrid, 1997, Fundación Universitaria Española. ANDERLE Ádám: *A magyar–spanyol kapcsolatok ezer éve* (kézirat, 2005.) Lásd a „Rendhagyó politikai kapcsolatok” című fejezetet.

² Alicia ALTED VIGIL: *El Archivo de la II. República Española en exilio, 1945–1977*. (inventario del Fondo París). Madrid, 1993, Fundación Universitaria Española.

³ A tanulmányokban említett-közölt dokumentumok a köztársasági kormány levéltárának 280–13/1956 jelzetű dossziéjában (új jelzet: RE/52.3) található a „Nota oficial sobre el problema húngaro” cím alatt. Lásd Alicia Alted Vigil i.m. 74. oldal.

megjelent. A Buenos Airesben megjelenő *España Republicana* például november 30-án adta közre a nyilatkozatot.

Érdekesek és fontosak e lapok kommentárjai is, mert mindegyik analógiát lát a spanyol köztársaság és a magyar nép sorsa között. A bogotai lap a „Kossuth földje” népének áldozatait a spanyol köztársaságiak áldozataival és tragédiájával vetette össze: mindkét esetben a *külföldi intervenció* győzte le a szabadságot, írta a lap. A magyar eseményeket ezért a spanyol polgárháború fényében láthatjuk jobban, hangsúlyozta a lap. Ezért a köztársaságiak magyarok ügyében tett nyilatkozata olyan *politikai terv*, amelyet a spanyolok immár húsz éves szenvedése érlelt meg, emeli ki az újság, és aztán közli magát a dokumentumot.

Ezt a *köztársasági érzékenységet* hangsúlyozza az említett Buenos-Aires-i lap is. Az *España Republicana* nagy fontosságot tulajdonít annak a ténynek, hogy a kiáltványt nem az ENSZ-nek küldte el az emigráns kormány, mert az erősen megosztott szervezet és ezért hatástalan, cselekvésképtelen fontos ügyekben – hanem a világ közvéleményéhez fordult.

A kormánynyilatkozatot francia nyelven jelentették meg, de a latin-amerikai újságok természetesen spanyolul adták közre, ezért a szövegben kisebb eltéréseket is találhatunk.

A dokumentumot most magyarul adjuk közre:

SPANYOL KÖZTÁRSASÁG

Feljegyzés a magyar problémáról

Természetes, hogy a spanyol nép a többinél érzékenyebb a magyar problémára, mert saját maga is hasonló szerencsétlenség áldozatává vált 20 éve, és ennek következményei még mindig hatnak.

Azért, hogy hangot adjon ennek az érzésnek, az emigráns spanyol köztársasági kormány nem az ENSZ-hez fordul, mivel tapasztalatból tudja, hogy Közgyűlés ebben az esetben is súlyos nehézségekbe ütközne, mint más nemzetközi problémák esetében is, ha hatékony megoldásokat vállalna fel, miközben a tagállamok továbbra is előnyben fogják részesíteni az eltérő nemzeti ambíciókat az emberiség általános érdekeivel szemben, az igazság nevében. Ez a szellemiség a megalapításától kezdve megosztja a Szervezetet.

Ezért az emigráns spanyol köztársasági kormány, korlátozott anyagi eszközökkel, de erkölcsi ereje teljes súlyával a közvéleményhez fordul, hogy egy nemes nép tragédiája ne váljon egyik, vagy másik oldal propaganda fegyverévé, amivel ellenfelüket akarják lejáratni. Ellenkezőleg, vállalja azt az igaz feladatot, hogy megadják a magyar nemzetnek az elégtételt, ami megilleti, azért, hogy gyorsan megtalálhassa a békét és a belső megnyugvást.

Mindezért az emigráns spanyol köztársasági kormány azon a véleményen van, hogy a magyar problémát azzal az alábbi tervvel lehetne megoldani, amely speciális körülményektől eltekintve, hasonlít arra, amelyet mi is régóta kérünk a saját hazánk számára:

A nagyhatalmak, a lehető legmagasabb szinten üljenek össze egy konferencián, hogy egyeztessék, milyen módon állítsák helyre a békét és a teljes függetlenséget Magyarországon, a következő elvek figyelembevételével:

1. Kivonják a külföldi katonai erőket;
2. Megegyeznek arról, hogy garantálják Magyarország területi semlegességét az Osztrák Köztársaság számára kijelölt feltételekkel és határidőkkel⁴, lecsökkentik a nemzeti haderőt, egy belső rendet biztosítani képes rendőrséggel arányosan.
3. Létrehoznak egy olyan nemzeti kormányt, amely megfelelő határidőn belül szabad választásokat ír ki – ezt, ha a magyar nép elfogadja, egy Nemzetközi Megfigyelő Bizottság biztosítaná – annak az elfogadásával és előzetes egyeztetés után, hogy betartják az alábbi feltételeket:
  - a) Általános amnesztia, lemondanak mindennemű megtorlásról.
  - b) Tiszteletben tartják az ellenzékét, mint a politikai társadalom szerves részét, és mint szükséges elemet, amely a demokrácia fejlődéséhez, előrehaladásához nélkülözhetetlen.
  - c) Lemondanak a hivatalos egypártrendszerrel, lehetővé teszik a polgárok számára, hogy szabadon hozzanak létre pártokat és szakszervezeteket, amelyek egyenlő jogokkal és köteleességekkel rendelkeznek.
  - d) Elismerik, hogy minden polgár ugyanazokkal az alapvető jogokkal rendelkezik, ugyanazokat a köteleességeket követelik meg tőlük, biztosítva számukra a törvény azonos védelmét, anélkül, hogy kivételt tennének személyekkel, osztályokkal, ideológiákkal, hittel, vagy pártokkal.
  - e) Vallásszabadság
  - f) A sajtó, a rádió, az oktatás és a gondolatok kifejezésének és terjesztése eszközeinek szabadsága, mindenki számára egyenlően, a törvény által előírt pártatlan normák között.
  - g) Olyan kormányzati formát hozzanak létre, amelynek a hatalma a szabadon kifejezett népakaratból fakad, és ezt szabad választásokkal rendszeresen megújítja. A kormány működése nem jelenthet előnyt, vagy kirekesztést egyik párt vagy hatalom számára sem.
4. Azonnali megegyezés a Magyarországnak nyújtandó külföldi, kamatmentes kölcsönről, amelyet a Szovjetunió és a nyugati kormányok folyósítanak a nekik megfelelő arányban. A kölcsön célja az, hogy biztosítsák az ország gazdasági újjáépítését, és megkönnyítsék a normális működés helyreállítását.

Az emigráns spanyol köztársasági kormány úgy gondolja, hogy a terv elfogadása és megvalósítása az egyetlen igaz és hatékony módja a magyar nép tragédiájával való szolidaritásnak, így lehet orvosolni azt, és így lehet helyreállítani – ezzel egyidőben az egész világon is – a bizalom légkörét, amely előfeltétele a békének és a népek jólétének.

Párizs, 1956. november

⁴ A négy megszálló hatalom 1955. május 15-én kötötte meg az államszerződést Ausztriával. Az országot független, semleges és demokratikus államként állították vissza a nemzetek sorába. A megszálló csapatok kivonására 90 napos határidőt jelöltek ki, 1955. október 25-ig. A nagyhatalmak betartották a megállapodást.

Az állásfoglalást nemcsak az emigráns kormánnyal diplomáciai kapcsolatban álló kormányoknak, befolyásos újságoknak, de neves politikusoknak, közéleti személyiségeknek is elküldték.

A párizsi archívumban megőrizték a kísérőlevelek másolatait: egyebek közt W. Churchill, Ch. de Gaulle, J-P. Sartre, A. Camus, F. Mitterand, G. Bidault, von Brentano és sokan mások – csaknem ötven levél kópiáját találtuk meg – kapták meg közvetlenül e dokumentumot.

Néhányan válaszoltak is a Fernando Valera külügyminiszter által aláírt levélre, köztük december 19-én de Gaulle tábornok ezt írja:

„Köszönöm Magyarországról szóló tájékoztatóját. Érdeklődéssel olvastam. Szomorúan értesültem Negrin köztársasági elnök haláláról, akit nagyon nagyra becsültem. Engedje meg, hogy megragadjam az alkalmat, és kifejezzem részvételemet Önnek.”

Fernando Valera barátjának, az emigrációban élő nagy spanyol gondolkodónak, Salvador Madariagának írt személyes hangú levele érdemel külön figyelmet. Egyrészt azért, mert a külügyminiszter ebben ismételten hangsúlyozza a spanyol köztársaságiak és a magyarok sorsa közti hasonlóságot, kiemelve: a magyar probléma megoldására tett javaslatuk *„nem sokban különbözik attól, mint amit a saját hazánkban akarunk. Nem gondolja?”* – zárja levelét Valera.

Madariaga azonnal válaszolt, úgy látja Magyarország esetében a Nyugat és az ENSZ részéről a segítséget illetően teljességgel hiányzott az „erkölcsi erő” és a szándék is.

*

Az emigráns kormány párizsi archívumának 1956-os magyar dossziéjában azonban több más dokumentumot is őriz.

Az egyik a *Kultúra Szabadságáért Kongresszusának* drámai kiáltványa, amelyet francia nyelven adtak közre, válaszul a magyar írók segélykérő felhívására, amely 1956. november 4-én 7 óra 57 perckor hangzott el a Kossuth Rádióban. A segítségkéréshez csatolták saját felhívásukat egy nemzetközi akció elindításához, *Ki fog válaszolni?* címmel. A kiáltvány szövege:

Azért, hogy a céljuk és a harcuk tovább éljen...

A magyar írók felhívása

November 4-én, vasárnap 7 óra 57 perckor a Kossuth Rádió az alábbi szöveget sugározta:

„Figyelem, figyelem kedves hallgatóink! A Magyar Írók Szövetségének Kiáltványát fogják hallani. Itt a Magyar Írók Szövetsége. A világ összes írójához, összes tudósához, összes írószövetségéhez és akadémiai társaságához, az egész világ szellemi elitjéhez fordulunk. Segítséget kérünk. Kevés időnk maradt. Ismerik a tényeket. Felesleges emlékeztetni arra, ami történt. Segítsenek Magyarországnak! Segítsenek a magyar népnek! Segítsenek a magyar íróknak, a tudósoknak, a munkásoknak és parasztoknak! Segítsenek szellemi munkásainknak! Segítség! Segítség! Segítség!”

A felhívást háromszor ismételték meg angolul, németül és oroszul. Utána néhány percig zene szól. 8 óra 7 perckor a Kossuth Rádió elnémul.

Ki fog válaszolni?

Nem jött válasz az egyetemisták és a Petőfi Kör írói által elindított forradalom utolsó szavaira. Nem tudtunk válaszolni, és ők ezt tudták. Bár csak felhívást intéztek hozzánk, mégis értjük az így közvetített parancsot. Azt akarták, hogy a harcuk túlélje vereségüket.

Meg kell hallani ezt az üzenetet, ezt az egész világon terjesztett felhívást. Közülünk mindenkinek most kell rá válaszolni! Közülünk mindenki tud valamit tenni!

A szörnyű budapesti gaztett kitaszította a kommunizmust az emberiségből. Legelőször ezt kellett kijelenteni. Le kell vonni viszont a gyakorlati következtetéseket is. Mi a következőt gondoljuk:

– Kezet fogni egy kommunistával, aki „önszántából” egyetért pártjával, olyan mintha üdvözlőnk a budapesti büntény egy cinkosát. Megjelentetni egy kommunista írásait, egyet jelent annak a szellemi propagandaműfajnak a támogatásával, amely a budapesti büntényhez vezetett. Megvitatni egy kommunista érveit, olyan mintha elfelejtenénk, hogy ezek „igazolják” szükségszerűen a budapesti mészárlást. Folytatni az „enyhülés” megtévesztő jele alatt megindult Európa-Szovjetunió párbeszédet – ez az „enyhülés” nemrég mutatta meg valódi természetét Budapesten – olyan mintha fonodorlatos csapdát állítanánk.

Fogadni és ünnepelni a szép művészeti társulatokat, a megzabolázott értelmiségieket, akiket a moszkvai rezsim küld nekünk, olyan mintha elfelejtenénk a Budapestről minket hívó vértanú írók hangját, olyan mintha elárulnánk végrendeletüket.

Mindenki nézzen magába, és szabadon döntse el, hogy mit tesz saját személyes és társadalmi befolyási területén azok ellen, akik megtapsolják a büntényt, megpróbálják majd a feledés homályába burkolni, vagy mentségeket keresnek.

Minden szabad szellem, aki csatlakozni kíván a Kultúra Szabadságáért Kongresszus nemzetközi akciójához, tudja, hogy itt olyan embereket fog találni, akik nem felejtik el a budapesti írók felhívását, nem fogják hagyni, hogy elfelejtődjön, és akiknek az a terve, hogy most válaszoljanak rá.

A Kultúra Szabadságáért Kongresszus nevében:

[olvashatatlan aláírás]⁵

Az archívumban más fontos dokumentumokat is találtunk, amelyeknek szegedi vonatkozása van.

A manchesteri székhelyű *Committee on Science and Freedom* – Bizottság a Tudományért és Szabadságért – amelyet a nemzetközi hírű tudós, Polányi Mihály elnökölt, s a támogató tagok között olyan hírességek voltak, mint Karl Jaspers, Jacques Maritain, Robert Oppenheimer, Earl Russel vagy Salvador Madariaga, Polányi György titkár⁶ aláírásával levelet juttatott el a köztársasági kormányhoz. A dokumentumhoz csatolták annak az 1956.

⁵ Az olvashatatlan aláírásról kiderítettük, hogy az a Kultúra Szabadságáért Kongresszus elnöki tisztét 1952–1956 között betöltő Denis de Rougemont (1906–1985) ismert svájci föderalista teoretikus, író és publicistáé. www2.vo.lu/hompages/fce/rougemont.htm

⁶ George Polányi, Polányi Mihály fia, Priscilla nevű feleségével töltötte be e Bizottság titkári pozícióját.

november 3-án kelt levélnek az angol fordítását, amelyet a szegedi egyetem rektora és professzorai írtak alá, segítségért fordulva a világ tudósaihoz.

Az eredeti *magyar nyelvű* felhívás igen gyorsan megjelent a *Nature* című folyóiratban is *Szent-Györgyi Alberttől* kapott fordításban (1956. november 17.). Arról eddig nem tudtunk, hogy létezik egy másik angol fordítás is, amelyet az említett manchesteri bizottság küldött el – egyebek közt – a spanyol köztársaságiaknak.

Az eredeti magyar szöveg megjelent a *Szeged Népe*⁷ című újságban. A Csongrád Megyei Levéltárban megtaláltuk Baróti Dezső⁸ 1956-os vizsgálati anyagában. A fordításokat ezzel vetettük össze. Az eredeti levél:

„Az újjászületett demokratikus Magyarország nemzeti függetlenségének visszanyerése után békében és barátságban kíván élni közvetlen szomszédaival és a világ valamennyi népével. Mi, a szegedi egyetem, felhívást intézünk a világ valamennyi egyeteméhez, hogy erkölcsi tekintélyükkel álljanak mellénk abban a törekvésünkben, hogy hazánk függetlensége és ezzel a béke helyreállítása – amely a tudományos munka alapfeltétele – mielőbb biztosítottassék. Külön kérjük azokat a tudósokat, akikkel az elmúlt évek során személyes kapcsolatba léphettünk, akár külföldön akár hazánkban, legyenek segítségünkre. Szerény erőnkkel eddig is arra törekedtünk, hogy kutatásainkkal az egész emberiség haladását és jobb jövőjét szolgáljuk. A jövőben is mindent meg akarunk tenni, hogy az általunk mindig becsült szomszéd népek és a világ valamennyi kutatójával együttműködhessünk. Boldogok volnánk, ha ez a célunk megvalósulhatna.

Baróti Dezső rektor, Korpássy Béla dékán, Ábrahám Ambrus, Bónis György, Budó Ágoston, Csik Lajos, Fodor Gábor, Greguss Pál, Hetényi Géza, Huszák István, Ivanovics György, Jancsó Miklós, Kanyó Béla, Koltay-Kastner Jenő, Szabó József, Szabó Zoltán, Szőkefalvy-Nagy Béla, Waltner Károly egyetemi tanárok.”

Baróti Dezsőt 1957. április 6-án leváltották tisztségéből, és április 26-án letartóztatták. 1957. szeptember 11–12-én tartották az elsőfokú tárgyalást, ahol 2 év 6 hónap börtönbüntetésre ítélték. Később másodfokon a börtönbüntetést 3 év próbaidőre felfüggesztették. A vizsgálati anyagban és az ítéletekben találunk utalást az egyetemi felhívásra, információhoz jutunk keletkezésének körülményeiről, illetve arról, hogy milyen súllyal szerepelt Baróti perében.

Az első fokú ítélet 7. pontja⁹ szól a táviratról, amelyet a rektor és az Egyetemi Tanács tagjai írtak alá. Elküldték Nagy Imrének, az Egyesült Államokban élő Szent-Györgyinek, Polányi Mihálynak Angliába, valamint a bécsi és moszkvai egyetemnek. A távirat szövegét magyar és angol nyelven¹⁰ felolvasták a Széchenyi Rádióban, amely a forradalom alatt néhány napig működött Szegeden. Baróti 1957. május 9-i vallomásában és augusztus 6-i ki-

⁷ 1956. november 4-i (vasárnap) szám, 3. oldal.

⁸ Baróti Dezső 1955–1957-ig volt a szegedi egyetem rektora.

⁹ Csongrád Megyei Levéltár: B.M. Csongrád m. Rfkap. vizsg. oszt. 31–5619/57. számú Vizsgálati Dosszié Baróti Dezső ügyében, 1. kötet.

¹⁰ A *Szeged Népe* című újság szerint franciául és németül is beolvasták. 1956. november 4-i szám, 3. oldal.

hallgatási jegyzőkönyvében¹¹ elismeri, hogy maga is részt vett a megfogalmazásában, néhány aláíróval együtt. Megerősíti, hogy elküldték külföldre is. A szöveg felolvasásáról a rádióban nem tudott, ez Fodor Gábor kollégája egyéni akciója volt.

Dr. Korpássy Béla az Egyetemi Tanács egyik tagja 1957. augusztus 6-i kihallgatása¹² során név szerint felsorolta azokat (Hetényi G., Fodor G., Baróti D., Waltner K.) akik emlékezete szerint megírták a felhívást. Az Egyetemi Tanács később jóváhagyta a szöveget, aláírására pedig azokat kérték fel, akik tudományos fokozattal, vagy fontos külföldi kapcsolatokkal rendelkeztek. Valamennyi oktatóval azért nem írárták alá, mert a rövid levélhez képest túl sok lett volna a név.

A Baróti előzetes letartóztatásáról szóló határozatban még nem szerepelt a távirat az okok között. A hangsúly az 1957. március 15-i beszédén, a marxista tanszék bezárásán és egyes marxista érzelmű tanárok elbocsátásán volt. A rektor kihallgatási jegyzőkönyvei közül csak a már említett 1957. augusztus 6-i foglalkozik a felhívással. Maga Baróti itt azt vallja, hogy a „gazdasági károk” miatt fordultak a külföldi egyetemekhez és magánszemélyekhez. A felszerelés korszerűsítéséhez, pótlásához vártak segítséget. Az első- és másodfokú ítéletben a távirat miatt „csak” izgatással, valótlan hírek terjesztésével vádolták. A levél szövegével ellentétesen ugyanis a bíróság szerint Magyarország 1945-ben szabadult fel, és nem 1956-ban.

Baróti perében nem tulajdonítottak túlzott jelentőséget a felhívásnak, belpolitikai szempontból a fentebb említett három másik vádpont sokkal súlyosabbnak számított. A kihallgatási jegyzőkönyvekben is döntő többségben ezekkel foglalkoztak, nem az egyetemi felhívással. Az is tény, hogy a levél 1956. november 3-i keltezéssel kelt útjára, a későbbi események tükrében ez elkésztett akciónak látszott.

Összehasonlítva a két angol nyelvű változatot a magyarral, érdekes eltéréseket találtunk az aláírókat illetően.

A *Nature*-ban Szent-Györgyire hivatkozva, a konkrét nevek helyett ezt olvassuk: „Here follows a great numbers of signatures, representing practically the whole senate and faculty”. A Polányi-féle változat neveket is közöl, pontosan: „Signed: D. Baroti, Rector. B. Korpassy, Dean. Professors: A. Abraham, B. Bonis, A. Budo, L. Csik, G. Fodor, P. Greguss, E. Halasz, G. Hetenyi, J. Huszak, G. Ivanovics, M. Jancso, B. Szoekfalvi-Nagy, K. Valtner.”

A magyar változathoz képest ebből az angol nyelvű levélből hiányzik Kanyó Béla, Koltay-Kasztner Jenő, Szabó József és Szabó Zoltán neve. Az eredetiben viszont nem szerepel Halász Előd. A különbség magyarázatának okát még nem sikerült kideríteni.

A szegedi egyetem kiáltványát Polányi György egy olyan levélhez csatolta, amelyben a szolidaritási mozgalomhoz való csatlakozást és a magyar felhívás terjesztését kéri a spanyol emigráns kormánytól:

¹¹ Csongrád Megyei Levéltár: B.M. Csongrád m. Rfkap. vizsg. oszt. 31–5619/57. számú Vizsgálati Dosszié Baróti Dezső ügyében, 1. kötet.

¹² Csongrád Megyei Levéltár: B.M. Csongrád m. Rfkap. vizsg. oszt. 31–5619/57. számú Vizsgálati Dosszié Baróti Dezső ügyében, 1. kötet.

A Bizottság a Tudományért és Szabadságért felhívása:¹³

A Kulturális Szabadságért Kongresszus támogatásával

Tisztelt Uram!

November 3-án szombaton, megkaptuk a magyar Szegedi Egyetem rektorának és tizenhét professzorának táviratát, amelyben felhívják „a világ valamennyi egyetemét arra, hogy erkölcsi tekintélyükkel álljanak mellénk”.

Amint tudja, azóta az orosz megszállók lerohanták a magyar népet, és véget vetettek a szabadságuknak, amelyet csak néhány napig élvezhettek.

Úgy érezzük, hogy mindent meg kell tennünk, amit csak tudunk, hogy kifejezésre juttassuk magyar kollégáink utolsó óhaját, mielőtt hangjukat ismét elfojtja az elnyomás, a diktatúra.

A segítségét szeretnénk kérni a következőkben. Először is egy hallgatói tiltakozó lista elkészítését, amelyben kinyilvánítják szolidaritásukat a magyar egyetemekkel. Kérjük, írja Ön is alá nevét és egyetemi beosztását. A listát széles körben terjeszteni fogjuk, és eljuttatjuk az orosz hatóságokhoz. Másodsorban, kérjük, hogy kollégái és mások is az Ön környezetében, akik érzékenyek és fogékonyak a Magyarországról érkezett üzenetre, és egyetértenek vele, ezzel összhangban szintén adjanak, az előző listától függetlenül, egy támogató nyilatkozatot.

Kérjük, hogy a lehető leghamarabb küldje el válaszát. A magyar távirat másolatát csatoltuk felhívásunkhoz.

1956. november 6.

Őszinte tisztelettel:

Polányi György

Polányi levelére a spanyol emigráns kormány külügyminisztere, Fernando Valera viszonylag későn, november 29-én válaszolt, mellékelte hozzá kormányának – előzőekben már ismertetett – kiáltványát, kommentárt is fűzve hozzá:

Tisztelt Professzor Úr, Barátom!

Köszönöm, hogy elküldte nekem a Szegedi Egyetem professzorainak táviratát, amelyben a magyar nép erkölcsi és – ha lehetséges – anyagi támogatását kérik a szabadságukért és függetlenségükért vívott hősi küzdelemben. Köszönöm, hogy gondolt rám.

Büszkén küldöm el Önnek, csatoltan, az emigráns spanyol köztársasági kormány nemrég megjelent nyilatkozatát. Ahelyett, hogy pusztán csak a feláldozott nemzet iránti együttérzésünket fejeznék ki, kidolgoztunk egy hatékony tervet az elégtételhez. Hasonlóan ahhoz, amelyet már 20 éve kérünk a spanyol nép számára, amely szintén áldozatul esett egy ugyanolyan irtózatossá váló agresszióknak, legyen az jobb- vagy baloldali támadás.

Párizs, 1956. november 29.

Szívélyes üdvözlettel:

Fernando Valera

¹³ A levél cégjelzéses papíron érkezett, feltüntetve az elnök, Polányi Mihály, a bizottság tagjai és a két titkár – George és Priscilla Polányi – nevét.

*

Az eddig ismeretlen spanyol források bemutatása néhány kézenfekvő következtetést is sugall. Mindenekelőtt illusztrálja azt az eddig csupán néhány mozaikjában ismert képet, amely az 56-os magyar forradalom nemzetközi visszhangjára vonatkozik. Sokszínű, változatos képet kapunk, amelynek valószínűleg egyik tanulsága az lesz, hogy a demokratikus erők a világon nemcsak erős szolidaritással fordultak a magyar ügyek felé, de *példát és impulzust is jelentett számukra*.

Tanulság lehet az is, hogy a hispán világ esetében a magyar forradalom visszhangja¹⁴, a hozzá való viszonyulás sok újdonságot kínálhat, ha a magyar kutatói érdeklődés egyszer méltónak tartja az 56-os forradalom Európán kívüli hatásának konkrét vizsgálatát.

Természetesen az 56-os forradalmat a szalonképtelen diktatúrák is igyekeztek felhasználni. Nemcsak a kubai Batista vagy a dominikai Trujillo esetében de Franco példáján is láthatjuk ezt. Az antikommunista, szovjetellenes platform alapján a Caudillo ügyesen használta ki a magyar forradalom mellett a Spanyolországban kibontakozó spontán szolidaritási mozgalmat, s állt a magyar ügy mellé¹⁵. María Dolores Ferrero, aki a magyar forradalomról és a hispán világban gyakorolt hatásáról hatalmas, spanyol nyelvű forrásbázison alapuló könyvet írt, egyenesen arra a következtetésre jutott, hogy a Franco diktatúra hosszú életéhez nagyban hozzájárulhatott, hogy 1956–57-ben a magyar forradalom melletti fellépésével (amit az ENSZ-ben is folytatott) hirtelen és jelentősen ki tudta szélesíteni a rendszer társadalmi bázisát¹⁶.

E nemzetközi koordinátákban figyelmet érdemel a külföldön élő magyar tudósok szolidáris aktivitása. Szent-Györgyi Albert *Nature*-ben kezdeményezett írására utaltunk, ám az ugyancsak nemzetközileg elismert és tisztelt Polányi Mihály és körének fellépése és aktivitása eddig ismeretlen volt. E téma elmélyült kutatása további újdonságokkal szolgálhat. Mindenesetre az 1956-os forradalom 50. évfordulója alkalmas lehet arra is, hogy további kutatásokra biztasson új, a magyar történeti kutatások által ma még kevésbé ismert irányokban is.

¹⁴ Például a kubai forradalom győzelme után a kubai vezetés éppen 56-ra utalva halasztotta egy ideig a diplomáciai kapcsolatok felvételét a Kádár-kormánnyal. ANDERLE–HORVÁTH: Peron – Che Guevara. Budapest, 2000, Pannonica, 248–249.

¹⁵ Erről lásd ANDERLE Ádám: 1956 és a spanyol katonai beavatkozás kérdése. In.: Magyarország és a hispán világ. (szerk. Anderle Ádám) Szeged, 2000., Hispánia kiadó, 55–62., ANDERLE Ádám: A Marosy-iratok. Magyar királyi követség Madridban. Szeged, 2002. Hispánia Kiadó, Korabeli dokumentumok a 117–153. oldalon.

¹⁶ María Dolores FERRERO: La revolución húngara de 1956. Huelva, 2000.